

Ontmoet de Demer



April 2014



Milieueffecten en kosten-batenanalyse

De Demervallei tussen Diest en Werchter werd in het verleden getroffen door verschillende overstromingen. Tegelijk wordt de natuur er bedreigd met verdroging. Het Demerproject, een onderdeel van het Sigmaphan, pakt die problemen aan. Het project mikt op een betere bescherming van de regio tegen overstromingen en – hand in hand daarmee – herstel van de natte natuur. Daarbij bouwt het voort op bestaande initiatieven in de regio rond waterbeheer, natuur, recreatie ...

Hoe zal de Demervallei er straks uitzien? Vorig jaar hebben we de buurtbewoners betrokken bij de plannen voor hun regio. Samen met andere belanghebbenden en experts formuleerden ze opmerkingen en suggesties bij het plan van aanpak voor het plan-MER (milieueffectenrapport). Dat plan-MER wordt nu opgemaakt en zal de milieueffecten van het project in kaart brengen. De kosten-batenanalyse (MKBA) berekent de prijs van elk alternatief en de kosten en baten voor het milieu.

In deze nieuwsbrief kun je lezen wat voorafging en wat vandaag de stand van zaken is. Daarnaast krijg je meer informatie over de recreatieve ontwikkeling die we de komende jaren op het terrein willen realiseren. Zo krijgt de Maagdentoren in Zichem, die dringend aan herstel toe was, binnenkort een ereplaats in het Demerlandschap. Verder lees je hoe we een eens zo typische Demerbewoner – de grote modderkruiper – weer uit zijn schulp willen halen. Een actie die helemaal past in het natuurluik van het Demerproject.

Jannie Dhondt
projectleider Waterwegen en Zeekanaal NV (W&Z),
namens de Demerpartners



Stap voor stap naar een veilige en gezondere Demervallei

Overstromingen én verdrogingsproblemen? Het Demerbekken is een vallei van uitersten. Maar rivier en vallei hoeven elkaars vijanden niet te zijn. Het Sigmoplan brengt die thema's – waterberging, natuur, recreatie en economie – in een integraal plan onder. Via een gefaseerde aanpak komen we stap voor stap dichterbij de best mogelijke inrichting.

Uitzicht over weidse Demervlakten

Waarom een integraal programma?

De Demervallei is gevoelig voor overstromingen. Daarbij komt nog de invloed van ingrepen van de mens op het watersysteem. De Demer werd rechtgetrokken en van dijken voorzien. Bovendien is de verharde oppervlakte in de vallei door de jaren heen sterk toegenomen. Tegelijk kampt de Demervallei met verdroging. De daling van de grondwatertafel is vooral het gevolg van de peilverlaging van de Demer in de jaren 1970 en 1980. De verdroging wordt nog versterkt door de zandige ondergrond en doordat de natuurlijke sponsfunctie van de bodem is aangetast door de toename van de verharde oppervlakte. Verdroging is geen goed nieuws voor de natuur. Bovendien is de Demer zijn vroegere dynamiek en tientallen natuurlijke bochten kwijt: ook dat zorgt voor een achteruitgang van de natuur. Hierdoor worden zeldzame planten, dieren en leefplekken bedreigd die Europees beschermd worden.

Een specifieke aanpak met initiatieven rond veiligheid, recreatie, economie en natuur kan het authentieke landschap laten herleven. Het combineren van die thema's in één strategie is een koljfe naar de hand van het Sigmoplan.

Dat plan beschikt bovendien over een degelijk maatregelenpakket om de gevolgen van de ingrepen voor bijvoorbeeld landbouwers te verzachten.

Hoe gaan we de Demervallei inrichten?

Het beste inrichtingsalternatief voor de Demervallei, met de meest positieve effecten op de omgeving en biodiversiteit én de meeste voordelen voor de samenleving: dat is wat we zoeken. Maar daarvoor moeten eerst de effecten op mens en milieu onderzocht worden via het milieueffectenrapport. Om de kostprijs en de kosten en baten voor het milieu te analyseren wordt een maatschappelijke kosten-batenanalyse (MKBA) gemaakt. Op basis van die studies en het overleg tussen de partners zal de Vlaamse Regering een scenario uitkiezen en afspraken maken voor de uitvoering ervan.

Bevolking krijgt inspraak

Aan een plan-MER beginnen we niet zomaar. Overheden, burgers, verenigingen en andere doelgroepen konden tussen 18 maart en 16 april 2013 opmerkingen en suggesties formuleren op een kennisgevingsnota. Die nota schetste het doel en de context van het MER

en welke alternatieven en milieueffecten we willen onderzoeken en op welke manier. De nota bevatte drie planalternatieven en twee varianten. Die alternatieven zijn een selectie uit een eerste, uitgebreidere lijst van te onderzoeken alternatieven. De inspraak leverde bruikbare ideeën op om het onderzoek in het kader van het MER te verbeteren of te vervolledigen.

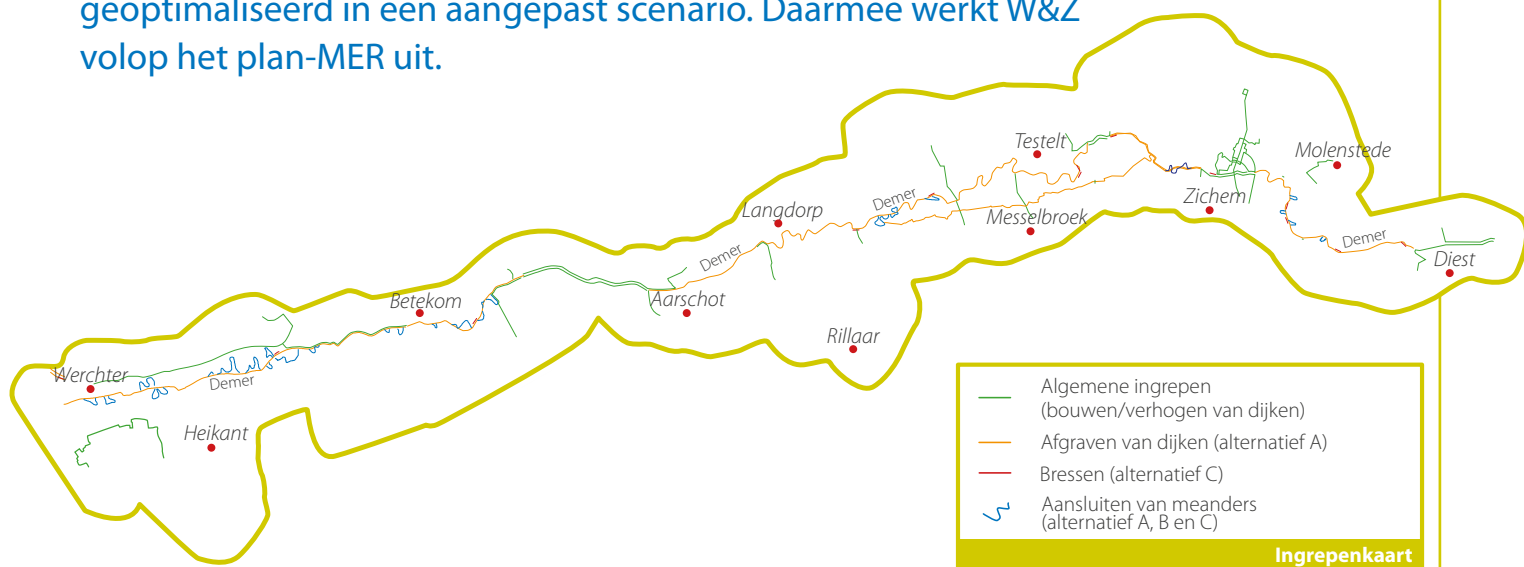
Richtlijnen

De dienst Mer van de Vlaamse overheid zette de adviezen van officiële instanties en de opmerkingen van de bevolking om in richtlijnen. Op basis van die richtlijnen maakt het team van Mer-deskundigen momenteel in opdracht van Waterwegen en Zeekanaal NV (W&Z) het eigenlijke MER op. De dienst Mer keurt het rapport goed of af.

Wil je de geschiedenis van het Demerproject of de doelstellingen van het Sigmoplan in detail nalezen? Surf dan naar de projectbrochure *Ontmoet de Demer* op www.sigmaplan.be/demervallei (onderaan rechts bij 'Projectpublicaties').

Wat staat er in het milieueffectenrapport?

Hoe gaan we de Demervallei tegen wateroverlast beschermen én de natuurwaarden verbeteren? Daarvoor zijn verschillende ingrepen mogelijk. Die zijn telkens in drie planalternatieven opgenomen. Die alternatieven en varianten worden nu afgewogen en indien nodig geoptimaliseerd in een aangepast scenario. Daarmee werkt W&Z volop het plan-MER uit.



Hieronder vind je een beknopt overzicht van de alternatieven die worden vergeleken.

Drie alternatieven

In elk alternatief worden verschillende ingrepen toegepast voor meer veiligheid en minder droge natuur.

In alle drie de alternatieven worden rond de woonkernen en bedrijventerreinen dijken behouden of nieuwe dijken aangelegd.

Daarnaast worden in alternatief A de Demerdijken in de open ruimte afgegraven of verlaagd. In alternatief B kan de vallei rond de meanders vrij overstromen. In alternatief C komen er in de Demerdijken veertien openingen van honderd meter breed. Zo ontstaat meer ruimte voor water en kan de Demer op geschikte plaatsen overstromen.

Om de oorspronkelijke dynamiek van de rivier te herstellen worden natuurlijke bochten hersteld. We onderzoeken in de drie alternatieven hoe we oude meanders opnieuw kunnen aansluiten. Door die aansluiting en het aanleggen van drempels stijgt het grondwater en leeft de natte natuur op.

Milieueffectenrapport

Een plan-MER beschrijft de effecten van de alternatieven die optreden ná de ingrepen. Tijdelijke milieueffecten (zoals verstoring van de rust of stofhinder tijdens de werken) worden in een latere fase bestudeerd.

Wat onderzoeken we? Omdat het project flink ingrijpt in de waterhuishouding van het gebied en de structuur van de rivier, worden de gevolgen ervan voor water, fauna en flora, mens, landbouw, bodem, gebouwen en wegen, landschapswaarden, recreatie en indus-

trie zorgvuldig geëvalueerd. Het effect van de geplande ingrepen op waardevolle biotopen (leefplekken voor planten en dieren) wordt onderzocht. Welke impact heeft een nieuwe of verhoogde dijk op het landschap, de landschapsbeleving, de fietspaden?

Er worden milderende maatregelen voorgesteld om negatieve effecten zoveel mogelijk te beperken. Samen met die milderende maatregelen wordt er een verbeterd scenario uitgewerkt op basis van een alternatief of een combinatie van alternatieven.

Wil je de alternatieven nog eens in detail nalezen? Surf dan naar de projectnieuwsbrief over het milieueffectenonderzoek op www.sigmaplan.be/demervallei (onderaan rechts bij 'Projectpublicaties').

Meer ruimte voor toeristen



Wil je de panoramische weidsheid van de Demervallei aan den lijve ervaren? Ga dan fietsen of wandelen langs de Diestiaanheuvelds tussen Diest en Werchter. Zo geniet je volop van vergezichten op de Demerstedes, of kun je de watersnip en de roerdomp langs de rivier en haar moerassen ontmoeten. Een doorgedreven recreatieve visie zet die troeven extra in de verf.



Op een aantal plaatsen is het landschap nog authentiek en intact.

© Bart Lasny



Op de grens van de Kempen en het Hageland ligt het Demerdorp Aarschot, met de welbekende toren van de Onze-Lieve-Vrouwekerk.

© Vilda - Yves Adams



In het gebied is het heerlijk wandelen, fietsen, kajakken, skaten ...

© Bart Lasny

Met het herstel van de overstromingsfunctie in de vallei krijgt de bevolking geen natte voeten. Door die ingrepen zullen oude tracés op een aantal plaatsen echter veranderen. Maar het Sigmaplan kijkt erop toe dat naast veiligheid ook natuur, landschap en recreatie een plek vinden in de vallei. Het luik recreatie is dan ook een belangrijke pijler van het Sigmaplan.

Toegankelijker

Er wordt gewerkt aan een concrete visie op de recreatie en de toekomstige inrichting van de natuurgebieden in de Demervallei. Dat gebeurt in overleg in het kader van het Sigmaplan met de steden en gemeenten en de belangrijkste betrokkenen in het gebied. Dat maakt ook deel uit van een ruimer project dat het Agentschap voor Natuur en Bos (ANB) en de provincie Vlaams-Brabant in 2013 hebben opgestart. Dat project onderzoekt de mogelijkheden voor recreatie in de natuurgebieden in de Demervallei, de vallei van de Drie Beken en de Begijnenbeekvallei. Samen met de Demerstedes bepaalt de natuur in die drie valleien hoe het noordelijke Hageland eruitziet. Het project staat nu nog in zijn kinderschoenen.

Groter toeristisch aanbod

Met het recreatieve ontwikkelingsproject krijgt het klassieke toeristische aanbod in de Demergemeenten de komende jaren een nieuw elan. Door de inrichting van grote natuurgebieden en projecten als het Sigmaplan ontstaan in de valleien immers tal van nieuwe mogelijkheden. De natuurgebieden moeten duidelijk herkenbare toegangen krijgen; de link tussen dorps- en stadskernen, openbaar vervoer en bestaande toeristische attractiepunten moet verbeteren. Ook worden de paden lokaal opgeknapt en moet de beschikbaarheid van informatie verbeteren. En er worden verbindingsmogelijkheden onderzocht richting Tessenderlo, Beringen en Zelem. Via een concreet programma van inrichtingsmaatregelen kunnen we de komende jaren aan de slag om de visie op het terrein te realiseren.

Gehavende Maagdentoren wordt Demerdiva

De restauratie van de ingestorte Maagdentoren in Zichem is een van de succesvolle initiatieven om de streek op te waarderen. De eerste herstelfase wordt in de zomer van 2014 afgerond. Na de restauratie wordt dat Demericoon ingebed als rust- en uitkijkpunt langs de wandel- en fietsroute. Een geslaagde herbestemming voor die middeleeuwse grenstoren en stille getuige van woelige tijden met smartelijke legendes.

Zowat acht jaar geleden stortte de Maagdentoren in Zichem gedeeltelijk in. Het Agentschap Onroerend Erfgoed wilde de toren in ere herstellen wegens de unieke historische waarde. Na enkele dringende instandhoudingswerken werd in 2011 een fikse wederopbouw gestart. De toren was er erg aan toe door onder meer de slechte kwaliteit van de ijzerzandsteen en metselbijen die gaatjes boorden in de gevelbekleding.

Renovatiewerken

De restauratiewerken verlopen in twee fasen. De eerste en omvangrijkste fase wordt in de zomer van 2014 afgerond: de gewelfschilderingen worden gefixeerd; de torenwand en de gewelven worden gestabiliseerd. Een smalle deuropening zal uitgeven

op een overweldigende ruimte. Van daaruit zullen bezoekers via een nieuwe trap de verschillende niveaus binnenkort kunnen betreden. Gebeeldhouwde stukken werden uit het puin gered en krijgen een plek in de toren of elders. In de volgende fase wordt alles afgewerkt. Voor de herstelling van de gevelbekleding wordt een groot deel van de brokstukken hergebruikt.

Parel

De stad Scherpenheuvel-Zichem, eigenaar van de grond rond de Maagdentoren, wil de toren na de restauratie in erfpacht nemen. Zo kan ze die historische parel als rust- en uitkijkpunt opnemen in een toeristisch traject met wandel- en fietsroute.

Strategisch Project Demervallei

In vorige nieuwsbrieven hebben we je uitgebreid laten kennismaken met de Demervallei. Zo werd duidelijk dat de vallei erg belangrijk is voor heel wat betrokkenen, zowel binnen als buiten de overheid. De initiatieven van verschillende partners werden in 2007 gebundeld in het Strategisch Project Demervallei (SPD). Dat project probeert vanuit een overkoepelende visie alle belangen die verbonden zijn aan het gebied tegelijk én evenwaardig te behandelen. Vandaag focust het SPD vooral op lokale acties voor een veilige, groene Demervallei met ruimte voor ontspanning, streekidentiteit en geschiedenis.

Meer weten? Ga naar www.sigmaplan.be/demervallei en klik op 'Evolutie van het project'.



De Maagdentoren wordt acht jaar na de instorting gerestaureerd.

Verliefd, vermoord ...

Maagdentoren, Mariëntoren, Markentoren, Vat van Zichem, Lanteerntoren ... Al naargelang de periode of context krijgt de toren een andere naam. De officiële benaming is Maagdentoren, een verwijzing naar de legende van veldheer Don Juan, landvoogd der Nederlanden, die het naburige Oranjekasteel bewoonde. Zijn enige dochter Rosita moest een machtig ridder huwen, maar werd verliefd op een arme soldaat. Samen met twee kloosterzusters die Rosita – tot grote woede van haar vader – ook niet op andere gedachten konden brengen, werd ze opgesloten in de toren. Pas als Rosita haar liefde opgaf, kregen ze hun vrijheid terug. Rosita gaf niet toe. Op een ochtend zag een Zichemnaar hoe de drie vrouwen jammerend naar de Demerboorden werden geleid en niet meer terugkeerden. De schuldige, Don Juan, werd sindsdien verteerd door waanzin ...

Het echte verhaal achter de toren? Die middeleeuwse grenstoren deed dienst als uitkijk- en verdedigingstoren tijdens de oorlog tussen Brabant en Gelderland (1386-1388). Toen vermoordde de heer van Zichem Reinier II van Schoonvorst zijn rivaal graaf Jan van Gronsveld. Uit angst voor weerwraak liet van Schoonvorst bij de samenvloeiing van de Demer en de stadsgrachten een imposante toren bouwen.

Grote modderkruiper weggekropen?



Je vindt de grote modderkruiper vooral in ondiepe moerassen, kleine plassen, sloten en beken.



De grote modderkruiper is een weersvoorspeller; hij wordt actief bij luchtdrukschommelingen. Daarom staat hij ook bekend als weeraal.

Een eens zo typische Demerbewoner – de schuchtere grote modderkruiper – lijkt tegenwoordig echt zoek. Hermeandering, vismigratie en nog een pak andere maatregelen geven die vis meer bewegingsruimte.



De grote modderkruiper is een Europees beschermde soort. In Vlaanderen is de Demervallei het voornaamste leefgebied voor die soort en dus erg belangrijk voor de instandhouding ervan. Dat past in het plaatje van Natura 2000, een netwerk van natuurgebieden in heel Europa.

DNA-onderzoek

Om een lokaal beschermingsbeleid uit te werken wordt de grote modderkruiper opgevolgd. Waar zit hij? Met hoeveel zijn ze? Tot eind de jaren 1990 duiden waarnemingen op een kleine, maar duurzame populatie in het Demerbekken. Recente monitoring toont echter dat de grote mod-

derkruiper bijna onvindbaar is. Toch toont een DNA-onderzoek van het Agentschap voor Natuur en Bos (ANB), in samenwerking met de stichting Reptielen Amfibieën Vissen Onderzoek Nederland (RAVON), aan dat er in het Schulensbroek nog steeds grote modderkruipers rondscharrelen. Ook in de Demer in Hasselt werden onlangs nog modderkruipers geteld.

Comeback?

Als we de grote modderkruiper weer alle kansen willen geven, moet er iets veranderen. Via hermeandering willen we de Demer zijn natuurlijke loop teruggeven. De natuurlijke bochten zorgen immers voor dynamiek

en leven in het water. Ze geven de rivier een natuurlijke structuur en houden het water op, wat helpt tegen verdroging. Met kleine drempels verhogen we het waterpeil, zodat er weer ondiepe moerassen, kleine plassen, sloten en beken ontstaan. Door de verbindingen met de natuurlijke overstromingsvlakte van de Demer te herstellen kunnen de vissen zich verplaatsen tussen de leefgebieden. Het opheffen van migratieknelpunten, bijvoorbeeld via vismigratiesystemen, is hierbij van groot belang. De grote modderkruiper kan niet goed tegen watervervuiling. Afspraken met de landbouwers over bemesting en het gebruik van bestrijdingsmiddelen kunnen hierbij helpen.

Stappenplan van het Sigmaproject Demervallei

Het Sigmaproject Demervallei bouwt verder op bestaande water-, natuur- en recreatieprojecten in de Demervallei. Heel wat voorbereidende studies gingen vooraf aan de ontwikkeling van dit omvangrijke gebied. Om uiteindelijk tot de best mogelijke inrichting te komen volgen we onderstaande procedure. Negen stappen om te onthouden.

1. In het voorjaar van 2013 kon de bevolking via een **kennisgevingsnota** suggesties en opmerkingen geven op de aanpak van het plan-MER.
2. De dienst Mer heeft alle opmerkingen gebundeld tot **richtlijnen** en vroeg aan W&Z om de milieueffecten van drie alternatieven en twee varianten te onderzoeken.
3. Op basis van die richtlijnen werken we nu het **plan-MER** uit, waarbij de effecten op mens en milieu worden onderzocht. De drie alternatieven en varianten worden tegen elkaar afgewogen en indien nodig geoptimaliseerd in een aangepast scenario.
4. Gelijktijdig met het plan-MER maken we een **maatschappelijke kosten-batenanalyse (MKBA)** op. Die brengt de voor- en nadelen van de verschillende alternatieven uit het plan-MER in kaart.
5. Op basis van alle onderzoeksresultaten kiest de Vlaamse Regering samen met de andere besturen dan voor een **voorkeursscenario**, een duidelijke keuze voor één alternatief.
6. Daarna volgt het **ontwerp-inrichtingsplan**, dat de ruimtelijke invulling van het gekozen scenario voor het gebied beschrijft.
7. Samen met de Vlaamse Landmaatschappij (VLM) analyseren we de effecten van het Sigmaplan op landbouwbedrijven. We peilen ook naar de verwachtingen van de landbouwers. Die informatie wordt verzameld in een **landbouweffectenrapport (LER)**. Op basis daarvan wordt een programma met flankerende maatregelen uitgewerkt om de landbouwers te compenseren.
8. De ruimtelijke keuzes worden vervolgens vertaald in een **gewestelijk ruimtelijk uitvoeringsplan (GRUP)**, dat de vorige bestemmingen vervangt. De ruimtelijke concepten voor de gebiedsinrichting in de Demervallei gaan echter verder dan alleen het Sigmaplan. Er loopt ook het zogenaamde AGNAS-proces, de afbakening van de gebieden van de natuurlijke en agrarische structuur. Binnen het AGNAS-proces kan, los van het Sigmaplan, ook de bestemming van nog andere percelen worden omgezet in agrarisch gebied, bosgebied, natuurgebied of eventueel ook openbaar nut, woon- of recreatiegebied. Het GRUP bundelt dus alle bestemmingswijzigingen in het gebied en vervangt dan het gewestplan.
9. Als de **vergunningen** zijn afgeleverd, kunnen de werken starten.

Contact

Meer informatie over het Demerproject vind je op www.sigmaplan.be/demervallei.

Met vragen kun je terecht bij

Waterwegen en Zeekanaal NV (W&Z)
Jannie Dhondt
Projectleider
Tel. 03 224 67 11
jannie.dhondt@wenz.be

Colofon

Verantwoordelijke uitgever

Waterwegen en Zeekanaal NV
Afdeling Zeeschelde
Ir. Wim Dauwe
Lange Kievitstraat 111-113 bus 44
2018 Antwerpen

Redactie

Pantarein in een consortium met
Technum en DenS Communicatie

Gedrukt op gerecycleerd papier



Waterwegen en Zeekanaal NV
weg van water